

Kompoziční struktura vědeckého textu

Modely: Dogma – nesoulad – krize – hledání – nový model, IMRAD

Dogma – nesoulad – krize – hledání – nový model

- ▶ umožňuje autorovi **formulovat svá zjištění postupně** a čtenáři umožňuje sledovat autorský postup krok za krokem. Sleduje totiž **jednoduchou chronologii od formulace problému k jeho řešení**. Je vhodný pro články popularizačního zaměření.

Příklad:

- ▶ *DOGMA: Obecně se má za to... / Byla vyslovena teze, že...*
- ▶ *NESOULAD: Tato teze však nemůže dost dobře vysvětlit případy...*
- ▶ *KRIZE: Pokusy / analýza / příklady / materiál naopak ukazuje, že...
Jak tento nesoulad vysvětlit?*
- ▶ *HLEDÁNÍ: Dosavadní poznatky o tomto jevu je třeba v uvedeném směru zpřesnit / tyto jevy je třeba definovat zcela jinak.*
- ▶ *NOVÝ MODEL: Ve světle nových skutečností lze pojmy definovat jako...*

Ukázka rozboru textu

DOGMA:

Pravidlo české gramatiky zní: Přivlastňujeme-li podmětu věty, používáme tzv. zvrtné neboli reflexivní zájmeno *svůj*.

NESOULAD:

Když jsem nedávno pročítala seminární práce, ve kterých studenti psali o svém vysokoškolském studiu, zaujala mne v nich vysoká frekvence zájmena *můj* namísto očekávaného zájmena *svůj*. Uvedu několik příkladů: *Chtěl bych se zamyslet nad **mojí** odbornou kvalifikovaností.* - *Během **mého** studia jsem měl problémy se sháněním odborné literatury.* - *Z těchto knih jsem vybrala materiál, který nyní používám pro testování **mojí** diplomové práce.* *V **mojí** diplomové práci se budu zabývat několika*
▶ *současnými českými autory.*

KRIZE:

Ve všech uvedených pracích - a chtěla bych připomenout, že šlo o studenty oboru český jazyk, tedy budoucí učitele češtiny - bychom podle pravidla české gramatiky na místě zájmena *můj* očekávali zájmeno *svůj*. Dopustili se snad studenti svými výroky závažné gramatické chyby? Jejich výroky svědčí o tom, že volba mezi zájmenem *můj* a *svůj* není podřízena jen jednoduchému gramatickému pravidlu o podmětu věty. Pravidlo o reflexivnosti se pravděpodobně v češtině důsledně nedodržovalo nikdy, ale v současné češtině, nejen mluvené, ale i psané, se působnost tohoto pravidla hodně oslabuje. Proti tomuto pravidlu totiž působí jiné tendence.

HLEDÁNÍ – varianta 1:

Např. ta, že mluvčí chce použitím přivlastňovacího zájmena *můj* podtrhnout své vlastnictví věci, o níž mluví, svůj mimořádný zájem na ní, svůj citový vztah k ní apod. Tak tomu bylo v uvedených studentských pracích.

HLEDÁNÍ – varianta 2:

Uvedme si více příkladů, tentokrát z řeči politiků a literátů: *Podrobil jsem se největší zkoušce **mého** života. - Jak jsem řekl v **mém** projevu ve sněmovně. - Navážu na **mé** předchozí vyjádření. - Poctila jsem ho **mou** návštěvou. - Prožil jsem v té zemi určité období **mého** života. - Měl jsem **můj** byt vystěhovaný. - To je věc, kterou bych rád připomněl pro **mé** kolegy.* Ve všech těchto případech vyhrává zájmeno *můj* nad zájmenem *svůj* proto, že je subjektivnější, silnější a důraznější.

HLEDÁNÍ – varianta 3:

Ale do užívání zájmena svůj zasahují i další okolnosti. Velký podíl na vytlačování zájmena svůj má také jiná tendence, s níž se setkáváme v současné češtině, totiž snaha zdvořile oslovovat adresáta, např. v novinových a časopiseckých rozhovorech: *Co považujete za **Vaši** první významnou zakázku? - Kterou z **Vašich** knih máte nejraději? - Můžete uvést některé konkrétní výsledky z **Vaší** práce?*

HLEDÁNÍ – varianta 4:

Se zdvořilostním užitím zájmena 2. osoby množného čísla na místě zájmena svůj se setkáváme také v nejrůznějších pokynech a instrukcích: *Uhaste prosím **Vaše** cigarety. - Zadejte **Vaše** číslo. - Odeberte **Vaši** kartu. - Závaznou přihlášku vyplňte a pošlete spolu s anotací **Vašeho** příspěvku nejpozději do konce června 1998 na uvedenou adresu.*

HLEDÁNÍ – varianta 5:

Nejčastěji se s užitím zájmena 2. osoby množného čísla na místě zájmena *svůj* setkáváme v reklamách a textech reklamního typu. Například: *Chcete dosáhnout **Vašich** životních cílů? - Nejste spokojena s **Vaší** postavou? - Chcete zpracovat informace podle **Vašich** představ? - Podrobnější informace získáte při **Vaší** návštěvě u nás. - Oslovte **Vaši** cílovou skupinu za odpovídající cenu.*

HLEDÁNÍ – varianta 6:

Užití zájmena 2. osoby v reklamních textech má své odůvodnění výzvané, apelativní, ale je tu také velmi pravděpodobný vliv angličtiny, která zvrátané zájmeno nemá, a zájmeno *Váš* se v češtině objevuje také jako překlad angl. *your*

NOVÝ MODEL:

Gramatické pravidlo o užívání zájmena *svůj* bylo odvozeno z analýzy výpovědí neutrálního oznamovacího typu, v nichž má nepochybně svou platnost. Analyzujeme - li texty laděné subjektivně či texty s výraznou orientací k adresátovi, zjišťujeme, že pravidlo gramatické je tu potlačeno tendencemi diskursními, které mohou být interpretovány v termínech expresivity, zdvořilosti a apelativnosti.

IMRAD (Introduction – Methods – Results – Discussion)

- ▶ Ve srovnání s předchozím modelem, který sleduje prostý postup řešení problému, je tento model **více zaměřen na logičnost, objektivitu a rozum**. Uplatňuje se především v **přírodovědných a medicínských oborech**. Výhodou je jednoduchost, přehlednost a logičnost. Obsahuje **odpovědi na základní otázky**, se kterými k textu přistupuje čtenář:
 - ▶ *Jaký problém byl studován? – oddíl Úvod*
 - ▶ *Jak byl problém studován? – oddíl Metody*
 - ▶ *Co se zjistilo? – oddíl Výsledky*
 - ▶ *Co tato zjištění znamenají? – oddíl Diskuse*
- ▶ Texty tohoto typu bývají nejčastěji **zprávou o nějakém původním základním výzkumu**.

IMRAD

Úvod

CARS model úvodní pasáže článku (Swales, 1990, s. 141) – Create a Research Space (Vytvoř si výzkumný prostor) – typické pro přírodní vědy

Fáze:

- ▶ **Vytyčení teritoria**
 - ▶ Teze o centrálnosti *a/nebo*
 - ▶ Zobecnění tématu *a/nebo*
 - ▶ Přehled předchozího výzkumu
 - ▶ **Vymezení místa**
 - ▶ Protikladné tvrzení *a/nebo*
 - ▶ Poukázání na mezeru *a/nebo*
 - ▶ Položení otázky *a/nebo*
 - ▶ Pokračování v tradici
-

IMRAD

▶ Zaujetí místa

- ▶ Vyznačení cílů *a/nebo*
- ▶ Ohlášení aktuálního výzkumu
- ▶ Ohlášení zásadních objevů
- ▶ Naznačení struktury článku

Příklad úvodní části

NÁZEV ČLÁNKU (+ PODNÁZEV):

Sérové koncentrace inzulínu ovlivňují tělesnou stavbu, krevní tlak, sérové lipidy i srdeční rozměry

Pozorování u klinicky zdravých potomků hypertenzních rodin

ÚVOD:

Úvod

V řadě studií z posledních let je uváděna hypertenze do patogenetického vztahu se zvýšenými koncentracemi inzulínu v krvi, resp. je považována za následek inzulínové rezistence (5-9). U velké většiny osob s esenciální hypertenzí lze skutečně zvýšené inzulinémie prokázat (14), avšak při neúplných vědomostech o mechanismech, jimiž inzulínová rezistence s hypertenzí souvisí, objevují se i pochybnosti o kauzálním vztahu, neboť jak choroba sama, tak i přidružené faktory mohou vyvolat inzulínovou rezistenci (4, 11, 13).

Na druhé straně je známo, že existuje familiární vloha k hypertenzi a podle výsledků genetických studií může být až 50% rodinných příslušníků postiženo hypertenzí (4,7). Ještě před manifestním onemocněním je možné očekávat určité známky porušené látkové přeměny, které by mohly být podobné těm, které jsou zjišťovány v rodinách či předchorobí diabetiků, obézních a nemocných po infarktu (2,7,13). Proto jsme si položili otázky týkající se klinického a metabolického stavu potomků probandů s esenciální hypertenzí, vyžadujících dlouhodobou léčbu. Zaměřili jsme se na ukazatele tělesného složení, koncentrace inzulínu v krvi a jejich vztahy k sérovým hladinám, i k některým ukazatelům beztukové svalové hmoty. Využili jsme možnosti echokardiografického vyšetření, jehož pomocí jsme stanovili rozměry srdečních oddílů a tloušťku svaloviny.

V této úvodní pasáži nacházíme přibližně ty kroky, které se v modelu CARS uplatňují:

▶ **Tvrzení centrálnosti a aktuálnosti:**

V řadě studií z posledních let je uváděna hypertenze do patogenetického vztahu se zvýšenými koncentracemi inzulínu v krvi.

▶ **Podložení tvrzení důkazy:**

U velké většiny osob s esenciální hypertenzí lze skutečně zvýšené inzulinémie prokázat.

▶ **Přehled předchozího výzkumu:**

...je průběžně rozložen do všech kroků, čísla v závorkách odkazují k očíslovanému seznamu referencí uvedenému v závěru článku.

▶ **Poukázání na mezeru:**

Avšak při neúplných vědomostech o mechanismech, jimiž inzulínová rezistence s hypertenzí souvisí,

▶ **Protikladné tvrzení:**

...objevují se i pochybnosti o kauzálním vztahu.

▶ **Položení otázky:**

Proto jsme si položili otázky týkající se klinického a metabolického stavu potomků probandů s esenciální hypertenzí, vyžadujících dlouhodobou léčbu.

▶ **Vymezení cílů a ohlášení aktuálního výzkumu:**

Zaměřili jsme se na ukazatele tělesného složení, koncentrace inzulínu v krvi a jejich vztahy k sérovým hladinám, i k některým ukazatelům beztukové svalové hmoty. Využili jsme možností echokardiografického vyšetření, jehož pomocí jsme stanovili rozměry srdečních oddílů a tloušťku svaloviny.

Je zřejmé, že autoři v úvodní pasáži postupují zhruba podle kroků, které model CARS předpokládá. Vidíme, že v úvodu nejsou konstatovány výsledky, ale je pozoruhodné, že ty jsou konstatovány již v nadpisu článku, který má vlastně formu tvrzení, a tedy závěru, k němuž autoři dospěli: Sérové koncentrace inzulínu ovlivňují tělesnou stavbu, krevní tlak, sérové lipidy i srdeční rozměry.

-
- ▶ Autoři článku sice **formulují cíl svého výzkumu průběžně** v celém znění úvodní pasáže, ale **explicitní formulaci typu *Cílem výzkumu je... tu nenacházíme***. Tuto explicitní formulaci dodržují autoři v abstraktu, a to jak v anglickém, tak českém znění:

V souvislosti s těmito pohledy na patogenezi hypertenze i její familiární vazbu jsme stanovili cíl této studie: ověřit klinický i 0160metabolický stav potomků probandů s esenciální hypertenzí, vyžadujících její systematickou léčbu.

IMRAD

Jiná pojetí úvodu

Autor má v úvodu:

- ▶ *Vysvětlit podstatu problému*
 - ▶ *Zhodnotit dosavadní literaturu*
 - ▶ *Popsat metodu výzkumu*
 - ▶ *Uvést základní výsledky výzkumu*
 - ▶ *Konstatovat závěry vyplývající z výsledku výzkumu.*
- ▶ Cílem je tedy **ve stručnosti čtenáři předložit vše důležité, co text přináší již v úvodu**. Podle tohoto typu úvodu je třeba hned v úvodní části zmapovat cestu od problému k řešení. Čtenář nemá být ničím překvapován.
-

IMRAD

Materiál a metody

- ▶ Druhý oddíl seznamuje čtenáře s **procesem shromažďování dat, s materiálem, který byl podkladem pro výzkum**. Seznamuje s i způsobem jeho vědeckého zpracování. **průběhem a způsobem empirického výzkumu**

Výsledky

- ▶ Představuje **jádro článku** (předchozí oddíly vysvětlují, proč a jak autor k výsledkům dospěl). Užívá se hojně **tabulek, grafů a statistik**. Není nutné uvádět všechny výsledky, vybírají se pouze ty, které přinášejí nové poznatky. V této části autor **výsledky své práce pouze konstatuje**, interpretace výsledků, úvahy o tom, co výsledky v širším kontextu znamenají, následuje až v další části.

IMRAD

Diskuse

Zpravidla **nejnáročnější část textu**. Zde se získaným výsledkům **připisuje význam, zhodnocují se a interpretují**. Je třeba dát pozor na to, aby jejich význam nebyl interpretací zatemněn, případně zkreslen.

Doporučované kroky diskuse:

- ▶ *Usouvztažnit a zobecnit výsledky.*
 - ▶ *Konstatovat výjimky, chybějící články a nejasné body.*
 - ▶ *Porovnat nově získané výsledky s dosavadními publikovanými výsledky.*
 - ▶ *Zbavit se ostychu a probrat teoretické implikace práce i možné praktické aplikace.*
 - ▶ *Jasně formulovat závěry.*
 - ▶ *Shromáždit důkazy pro každý závěr.*
-

IMRAD - humanitní vědy

V humanitních vědách jsou články tohoto typu stylizovány volněji, nedrží se striktně uvedených pravidel.

Fáze 1 – Vytyčení teritoria – tvrzení o důležitosti, aktuálnosti tématu, různá obecná tvrzení, přehled dosavadního bádání o tématu a uvádění poznatků, které jsou důležité pro následující výklad.

- ▶ *V nedávné době vznikl zájem o...*
 - ▶ *V souvislost s ... se stává aktuální otázka...*
 - ▶ *Přejatým slovům v češtině byla dosud věnována pozornost z mnoha aspektů kvalitativních (srov. Filipec – Čermák, 1985, dříve např. Šmilauer, 1972, Havránek, 1966)...*
-

IMRAD - humanitní vědy

Fáze 2 – Vymezení místa – uvádění protikladných tvrzení, poukazování na mezeru, kladení otázek nebo pokračování v tradici.

- ▶ *Strukturální lingvistika byla často pojímána jako studium imanentních jazykových struktur, jako formalizovaná algebra idealizovaného, izolovaného abstraktního systému. Zatímco takové pojetí může být částečně ospravedlněno vzhledem k některým trendům deskriptivismu nebo glosematiky, není rozhodně správné, pokud jde o práci Romana Jakobsona.*
 - ▶ *Na rozdíl od některých výživových faktorů, který se připisuje při vzniku srdečně-cévních onemocnění jednoznačně negativní úloha (např. nasycených živočišných tuků, cholesterolu, kuchyňské soli), není úloha alkoholických nápojů tak jednoznačná. Mechanismus ochranného působení mírných dávek alkoholu neznáme.*
-

IMRAD - humanitní vědy

- ▶ *Jednou z klíčových otázek při studiu krizí bioty je i tato: Jaké životní strategie jsou úspěšné v období velkých krizí a v následujících obdobích oživení?*
- ▶ *Otázka, jak dlouhá jsou slova či slovní útvary, z nichž se skládají věty, stejně jako otázka, jak dlouhé jsou věty, z nichž mluvčí tvoří text, patří k tradičním otázkám kvantitativní lingvistiky.*

IMRAD - humanitní vědy

Fáze 3 – Zaujetí místa – bývá zpravidla oslabena.

Málokdy bývá ohlášen cíl článku, vlastní výzkum a jeho výsledky. Takové přesné vymezení se zpravidla objevuje v člancích autorů zvyklých publikovat v mezinárodních časopisech.

- ▶ *Cílem mé práce je návrh metody pro rozdělování investičních prostředků na základě diskrétních znalostí zisku na investičních nákladech.*
 - ▶ *Konkrétně na filozofickém díle Jana Patočky bych chtěla...poukázat zejména na některé charakteristické rysy textové a pojmoslovné výstavby filozofického textu obecně. Jako východisko jsem zvolila Patočkovy Kacířské eseje o filozofii dějin, vrcholný spis Patočkova pozdního filozofického období.*
-

-
- ▶ *Podrobnější rozbor jednoho termínu chce přispět k osvětlení několika lingvistických otázek. Předně půjde o utvářenost odvozenin as post- a produktivitu této prefixace (oddíl 3). Na hranici mezi slovtvorbou a sémantikou je motivace (slovtvorný význam) a motivační mnohoznačnost termínu. Těm bude věnován oddíl 4, v němž bude kladen důraz zvláště na rozdíl mezi pravými a nepravými předponami, mezi endocentrickou a exocentrickou motivací. Další výklad shrne problematiku definování v terminologii (oddíl 5). V oddílu 6 navrhneme způsob, jak sémanticky uchopit elastické termíny jako poststrukturalismus.*
-

